

ГЛАВА 8

ПРЕСЛЕДВАНЕ НА МЕДИЦИТЕ

През 1944 г. около 3400 лекари упражняват професията си в страната. Повечето от тях са завършили Медицинския факултет на Софийския университет, но не са малко и тези, които са се дипломирали в Германия, Австрия, Франция, Русия и др. Всички те са членове на Българския лекарски съюз, набързо закрит след идването на комунистите на власт.

По време на комунистическата диктатура в България обект на различни репресии са най-малко 618 души лекари и студенти по медицина²⁷¹, от които 45 са убити или безследно изчезват²⁷², 86 медици са въдворени в концентрационни лагери и най-малко 71 са осъдени и изтърпяват различни по срок присъди в комунистическите затвори²⁷³.

Д-р Иван Бешков, народен представител, бивш министър, брат на художника Илия Бешков, е осъден на смърт от „народния съд“ и екзекутиран; д-р Стефан Караиванов, общински лекар от Велико Търново, е убит и обявен за безследно изчезнал²⁷⁴; д-р Никола Трайчев от с. Горна Козница, работил в Дупница, е убит без присъда през октомври 1944 г. заедно с голяма група жители на Дупница, а синът и дъщеря му са изключени като студенти²⁷⁵; д-р Христо Мирovenски, работил в Свиленград, е убит в милицията по жесток начин; интернистът д-р Димитър Портарски е убит през септември 1944 г. в Искърското дефиле; д-р Труфи Тенев от Търговище, работил в Монтана, е убит след жестоки инквизиции скоро след 9 септември 1944 г. и хвърлен в кладенец, а имуществото му, включително и клиниката му, са конфискувани; д-р Илия Велков от Видин е пребит с лопата, очите му са избодени, ушите му са отрязани и е насечен с брадва.

На 9 септември 1944 г. без съд и присъда е убит зъболекарят Йеремия Иванов Йеремиев, роден през 1885 г. в Брацигово, в семейството на

²⁷¹ Виж по-подробно книгата: Български лекари и студенти по медицина, жертви на комунистическия терор 1944–1989. Под ред. на проф. д-р Кирил Миленков, 2003. Авт. колектив: проф. д-р Кирил Миленков, д-р Николай Предов, д-р Цветан Гайдаров, проф. д-р Димитър Козаров, д-р Методи Маджаров, д-р Милко Русев.

²⁷² Пак там, с. 14–15, 17.

²⁷³ Пак там, с. 6.

²⁷⁴ Константинова, Мила. Докторът на бедните. // Про & Анти, № 37, 1997.

²⁷⁵ Огойски, Петко. Записки по българските страдания 1944–1989, Т. II. Феномен, 1995, с. 444, с. 451.

просветителя възрожденец Иван Йеремиев, учител и съратник на Васил Петлешков в Априлското въстание, по-късно опълченец²⁷⁶.

Общопрактикуващият лекар Йосиф Андонов, завършил медицина в Загреб, потомък на големия български род Кюлюмови от Щип, става кмет на гр. Куманово след установяването на българската власт в Македония. Осъден е на смърт от военен съд през януари 1945 г. като „голям привърженик на великобългарската кауза“ и е екзекутиран в Кумановското клане, при което са разстреляни 48 души²⁷⁷.

Представители на лекарското съсловие са подложени и на изселвания. Десетки специалисти в различни области на здравеопазването са прогонени от домовете им заедно със своите семейства и са въдворени на ново местожителство, без право на работа. Много лекари са уволнявани или ограничавани в кариерното си развитие, а студенти медици са изключвани по политически причини от Медицинския факултет.

Чистката сред учените медици започва веднага след преврата на 9 септември 1944 г. Както и в останалите факултети, така и в Медицинския факултет на Софийския университет е създаден отечественофронтовски комитет, една от задачите на който е да набележи неблагонадеждните преподаватели и студенти. Сред предложените през есента на 1944 г. за уволнение 42-ма преподаватели от Софийския университет една трета са от Медицинския факултет²⁷⁸. Част от тях, като проф. Александър Станишев²⁷⁹, са включени в списъците на лицата, предадени на „народния съд“. Д-р Иван Койчев, председател на Българския лекарски съюз (1940–1944) и участник в Меж-

²⁷⁶ Тошева, Дафина. Болка по баща ми. // Про & Анти, № 35, 1997.

²⁷⁷ Кумановското клане. Източник: bg.wikipedia.org. След убийството на д-р Йосиф Андонов, неговата съпруга Надежда Андонова, учителка по история и философия, е уволнена. През 1960 г. тя е осъдена на две години затвор за дейност, която „уврежда добрите отношения със СССР и уронва неговия престиж“, а дъщеря ѝ Костадина Андонова, отлична ученичка в 34-та гимназия в София, е лишена от правото да кандидатства във висше училище.

²⁷⁸ Пак там, с. 7.

²⁷⁹ Проф. Александър Станишев (1888–1945) е световноизвестен хирург. Завършва история в Софийския университет и медицина в Мюнхен, Германия. Работи като асистент в Университетската хирургическа клиника в Мюнхен и в болници в Лозана и Берн, Швейцария. В Балканските и Първата световна война участва като хирург в български военни болници. След това специализира в Хайделберг и Мюнхен (1919–1920). Подпредседател на Международната хирургическа академия в Женева (1938), почетен член на Университета в Хамбург (1939), почетен доктор на Берлинския университет (1940). Член-учредител е на Македонския научен институт. Министър е на вътрешните работи и народното здраве в кабинета на Иван Багрянов (1 юни 1944 – 2 септември 1944 г.). Осъден е на смърт от „народния съд“, както и на глоба от 5 млн. лв. и конфискация на имуществото. На 1 февруари 1945 г. е екзекутиран. През 1996 г. Върховният съд отменя присъдата му. Първият му син Александър, хирург, завършил в Мюнхен, не се завръща в България, а вторият му син Владимир е изключен като студент медик.

дународната комисия в Катин е арестуван, следствен и отстранен от председателството на съюза. Няколко месеца е в неизвестност и е въдворен в концлагера „Белене“²⁸⁰.

Специалистът по детски и гръдни болести д-р Георги Хашнов, завършил медицина в Австрия и специализирал в Германия, директор на Окръжния туберкулозен диспансер в Бургас, е арестуван на 1 януари 1950 г. и въдворен в концлагера „Белене“ до м. септември 1953 г., след което лекарските му права са отнети и му е забранено да лекува²⁸¹.

Други веднага са понижени в научно звание, какъвто е примерът с доц. Ангел Пенчев, директор на Нервнопсихиатричната клиника на Медицинския факултет. Едва след намесата на международни организации му е разрешено да замине за чужбина, където довършва своя научен труд. Срещу преподавателите по медицина проф. К. Чилов и проф. А. Клисуров са организирани специални „бойкоти на лекциите“, като целта е те да бъдат отстранени от процеса на обучение²⁸².

Най-малко 300 студенти по медицина са изключени при чистките, проведени последователно през 1945, 1947 и 1949 г. В Медицинския факултет има няколко антикомунистически групи, чиито членове са лишени от свобода за различни срокове.

Малко известни в обществото са икономическите репресии, на които е подложено лекарското съсловие. До национализацията в България работят стотици частни лекарски кабинети и клиники и десетки частни болници, които са одържавени, конфискувани и ограбени и техните собственици, като притежатели на едра градска собственост, подобно на много бивши хора, са подложени на различни видове репресии²⁸³. Макар по времето на тоталитарния комунистически режим в България медиците да са приемани от Държавна сигурност за част от интелигенцията²⁸⁴, по определени признаци това съсловие има пресечни точки с бившите хора особено през втората половина на 40-те и през 50-те години на XX век.

²⁸⁰ На 5 ноември 1940 г. той, заедно със секретаря д-р Константин Куситасев, подписва писмо от името на УС на Българския лекарски съюз до Председателя на Народното събрание в защита на лекарите евреи и срещу Законопроекта за защита на нацията. Вж. Изложение от Управителния съвет на Българския лекарски съюз до председателя на XXV ОНС срещу законопроекта за защита на нацията. – В: ЦДА, ф. 173К, оп. 6, а.е. 1087, л. 56–58.

²⁸¹ Бочев, Стефан. Белене – сказание за концлагерна България, с. 717.

²⁸² Цит. по: Български лекари и студенти по медицина, жертви на комунистическия терор 1944–1989, с. 12.

²⁸³ Виж по-долу случая с д-р Любен Русев, създател на първата психиатрична клиника у нас и на Балканския полуостров.

²⁸⁴ На създаденото през 1967 г. Шесто управление за борба с идеологическата диверсия е възложено наблюдението и разработването на работещите в сектора на здравеопазването в отдела, отговарящ за творческата и научно-техническата интелигенция.

Показателна е съдбата на Любен Бурмов, хирург в санитарния влак на БЧК. Той е отвлечен от НКВД във Виена и прекарва седем години в лагерите на съветската система ГУЛАГ в Сибир. Освободен е след смъртта на Сталин през 1953 г. След завръщането му в България е въдворен в Брезник като хирург, без право да напуска града²⁸⁵.

Не е малък и броят на лекарите, подведени под съдебна отговорност по политически причини и изтърпели различни по срок присъди в затворите в страната, а някои от тях получават и смъртни присъди. Д-р Петко Момчилов, известен общественик от Ямбол, е осъден на смърт през 1951 г. по лъжливи обвинения за „католически заговор“ и екзекутиран²⁸⁶. Д-р Петко Балкански, доктор по медицина и право, бивш народен представител, е осъден и хвърлен в затвора. Такава е съдбата и на д-р Любомир Канов, психиатър, който на 33 години е арестуван, разследван и осъден по обвинение в „опит за бягство“ и „поддривна дейност срещу социалистическия строй“. Изтърпява присъдата си и излиза на свобода през 1984 г.²⁸⁷ В книгата си „Между двете хемисфери“ (2002) той описва, че в комунистическото следствие, съд и затвори се е срещнал с „чудовища“.

8.1. Свидетелство на Нася Кралевска за баща ѝ д-р Атанас Кралевски²⁸⁸

Баща ми д-р Атанас Кралевски е роден през 1903 г. в семейството на колоритна личност от стара София – филолога Веле Кралевски. Още като млад фтизиатър в Държавния санаториум за туберкулозноболни в Искрец проявява качеството си на отличен диагностик. Бързо овладява изкуствения пневмоторакс. По това време, при липса на медикаменти, това е най-ефикасното лечебно средство за засегнатите от смъртоносното белодробно заболяване предимно млади и бедни хора. Но споменатият метод не

²⁸⁵ Цит. по: Български лекари и студенти по медицина, жертви на комунистическия терор 1944–1989, с. 34.

²⁸⁶ Пак там, с. 17.

²⁸⁷ Д-р Любомир Канов успява да напусне комунистическа България и практикува успешно лекарската си професия в САЩ. След промените е активен участник в обществените дебати за необходимостта от преосмислянето на тоталитарния комунистически режим и пораженията му върху обществото.

²⁸⁸ Текстът за д-р Атанас Кралевски е предоставен специално за книгата от дъщеря му Нася Кралевска, журналистка, живееща в САЩ, и автор на книгите „Без заглавие“, „България под комунизъм“ и др.